

Nüfus Artış Hızının Düşürülmesi İktisadi Kalkınmayı Arttırır mı?

Arş.Gör.Abdurrahman Kar
Kocaeli Üniversitesi İ.İ.B.F.

Giriş

İktisadi kalkınma ile nüfus arasındaki ilişki hayati öneme sahip pek çok meselenin kaynağını oluşturmaktadır. Bu anlamda nüfusun nitelik açısından taşıdığı özellikler iktisadi kalkınmanın en önemli unsurlarıdır. Günümüzde, bir ülke nüfusunun eğitim ve sağlık açısından iyi olma hali yani beşeri sermayesi, bilginin kıt kaynak olarak ekonomik bir faktör olmasının artan önemine paralel olarak iktisadi kalkınmanın en önemli faktörü olarak değerlendirilmektedir. Buna rağmen genellikle nüfusun niteliği üzerinde durmak yerine niceliği daha doğrusu nüfus artışı üzerinde durulmaktadır.

Nüfus artışı ile iktisadi kalkınma arasındaki ilişkinin yönü ve derecesini tespit etmek üzere yapılan akademik çalışmaların sayısı oldukça fazladır. Bu çalışmaların çoğunda nüfus artışının iktisadi kalkınmayı olumsuz yönde etkilediği görüşü savunulmaktadır. Böyle olmasında bilimsel bulgularla birlikte siyasi ve ideolojik tercihlerin de etkili olduğu söylenebilir. Daha ziyade gelişmekte olan ülkeler için önerilen nüfus politikalarında ideolojik, siyasi ve benzeri diğer kaygılar iktisadi gerekçeler arasına gizlenmektedir.

Çalışmamız, nüfus artışının iktisadi kalkınmayı ne yönde ve derecede etkileyebileceğini göstermek için alternatif bir yaklaşım sunmaktadır. Nüfus artışının iktisadi kalkınmayı olumsuz yönde etkilemesi ile ilgili olarak ortaya atılan fikirlerin gerekçeleri analiz edilerek hangi durumlarda nüfus artışının iktisadi kalkınma üzerinde olumsuz etkiler göstereceği ve nüfus artış hızının düşürülerek iktisadi kalkınmayı hızlandırmanın mümkün olup olmayacağı sorularına cevaplar aranacaktır.

Teorik Yaklaşım

Nüfus artışının iktisadi kalkınmayı olumsuz olarak etkilediğini öne sürenlerin en önemli teorik dayanağını Harrod-Domar-Singer Modeli oluşturmaktadır. Bu modelde, kalkınma gibi çok yönlü bir olayın aydınlatılması mümkün olmamakla birlikte kişi başına düşen milli gelirin hesaplanması yolu açılmıştır. Neoklasik bir büyüme modeli öngören bu yaklaşımın ve genel olarak neoklasik yaklaşımların varsayımları günümüzde özellikle içsel büyüme modellerini savunan iktisatçılar tarafından eleştirilmekte ve revize edilmektedir¹.

Harrod-Domar'ın modeline Singer'in nüfus artışını ilave ederek oluşturduğu model şöyledir:

$$Ry/p = s / k - r p$$

Ry/p = Milli gelir artış hızı

s = tasarruf oranı

k = sermaye/hasıla katsayısı

rp = nüfus artış hızı oranı

Bu modele göre milli gelir artış hızını tasarruf oranları, sermaye hasıla katsayısı ve nüfus artış hızı belirlemektedir. Örneğin milli gelirin % 21'ni tasarruf ederek yatırımlara yönlendiren bir

ekonomide sermaye hasıla katsayısı 3/1 ve nüfus artış hızı % 3 iken milli gelir net artış hızı % 4 olarak gerçekleşmektedir.

Sermaye hasıla katsayısının kısa vadede değişmeyeceği kabul edilirse -ki; bunu teknolojik gelişim belirlemekte ve neoklasik yaklaşıma göre teknoloji modelin dışında belirlenmektedir-tasarruf oranı ve nüfus artış hızı milli gelir artışını belirleyen en önemli değişkenler olmaktadır. Nüfus artış hızının dolaysız olarak modelde yer olması ve tasarruflar üzerindeki dolaylı etkileri sebebiyle bu modelde milli gelir artış hızının belirlenmesinde en önemli faktör nüfus artış hızıdır.

Harrod-Domar-Singer Modeli'ni savunanlara göre milli gelir artırmak için nüfus artış hızının düşürülmesi gerekmektedir. Nüfus artış hızının yüksek olması hanehalkının tasarruflarını azaltması ve eğitim-sağlık harcamaları gibi demografik yatırımların payını artırması nedeniyle zararlıdır. Çünkü demografik yatırımlar fiziki yatırımlara göre verimli değildir ve nüfus artış hızı azaltılarak demografik yatırımların oranı düşürülmelidir. Aynı zamanda ailelerin çocuk sayısını artırması nüfusun bağımlılık oranını yükselterek ailelerin tasarruflara gidecek gelirlerinin tüketime ayrılmasına ve toplam tasarrufların azalmasına sebep olacağından nüfus artış hızı düşürülerek toplam tasarruflar artırılmalıdır².

Bu yaklaşımın kendi içerisinde tutarlı bir izlenim bırakıyor olması bu görüşü savunanların sayısını artırmakta, alternatif yaklaşımlara hayat hakkı tanınmamasına sebep olmaktadır. Bu yaklaşımın pratikte doğrulanıp doğrulanmadığı konusuna girmeden teorik olarak sunulan varsayımların temeline inmek faydalı olacaktır.

Teorik Yaklaşıma İtirazlar

Nüfus artış hızının modelde negatif bir faktör olması mutlak olarak iktisadi gelişmeyi olumsuz etkileyeceği anlamına gelmemektedir. Nüfus artış oranının tasarruflar ve sermaye hasıla katsayısı ve ikisi arasındaki ilişkiler üzerindeki etkileri içinde bulunan şartlara göre farklılık gösterebilir. Hatta nüfus artış hızının yükselmesi iktisadi kalkınma için çeşitli fırsatlar oluşturabilir. Nitekim Singer, bu görüşü ifade etmekte ve yeni yatırım teknolojisinin mevcut şartlara adapte imkanı ve zorunluluğu sebebiyle verimliliğin artabileceğini vurgulamaktadır³.

Nüfus artış hızıyla tasarruflar arasındaki ilişkinin yönü ve derecesi ise oldukça tartışmalıdır. Nüfus artış hızının düşmesinin tasarruf imkanlarını artıracağı mümkün gözükmele birlikte mevcut şartlara göre bu durum değişiklik gösterebilmektedir. Bireyler konuyla ilgili standart bir davranış biçimi sergilememekte, psiko-sosyal farklılıklarına göre hareket etmektedirler. Çocuk sayısının artmasına paralel olarak ek gelir imkanlarını artırma çabalarına hız vermekte, gelir akımlarını ve tasarruflarını yükseltebilmektedirler. Kaldı ki; çok çocuklu ailelerin gelirlerin tüketime gideceği, tasarrufların artmayacağı öngörülmesine rağmen çok çocuklu ailelerin çocuksuz ailelere göre aile bireylerinin yetişmeleri için harcama yapmak suretiyle demografik yatırımlarını artıracığı da genellikle gözardı edilmektedir. Üstelik bu demografik yatırımların önemli bir kısmı milli gelir hesaplarına katılmaması sebebiyle ölçüldüğünden daha yüksek seviyede gerçekleşmektedir.

Nüfusun niteliğinin artırılmasına yönelik harcamaları içeren eğitim ve sağlık gibi demografik yatırımların fiziki yatırımlara göre daha az verimli olduğu düşüncesi artık terk edilmektedir. Beşeri sermaye yatırımları olarak tanımlanan ve bireylerin bilgi ve becerilerini geliştirme aynı zamanda da sağlık açısından iyi olma haline yönelik olarak yapılan harcamaların büyük bir

bölümü yatırım harcaması olarak kabul edilmektedir. Çünkü bu harcamaların çoğu kişisel olarak gelir akımını olumlu yönde etkilediği gibi özellikle eğitim harcamaları makro ekonomik büyüklükleri olumlu yönde etkilemektedir. Nitekim eğitim yatırımları gelir dağılımındaki adaletsizliği düzeltmekte, işsizliği azaltmakta, verimliliği artırmakta, tarım ve sanayi sektörlerinin yeni teknolojilere adaptasyonunu hızlandırmakta ve bölgesel kalkınma projelerine önemli destekler sağlamaktadır [Z4M1] ⁴.

Ampirik Bulgular

Nüfus artış hızının iktisadi kalkınmayı olumsuz yönde etkileyeceğini savunanların teorik gerekçelerine yapılan itirazlar ele alındıktan sonra konuyla ilgili ampirik çalışmalara da değinmek yerinde olacaktır.

Nüfus artış oranının düşük olduğu ülkelerin iktisadi gelişmeleri benzer ülkelerle karşılaştırılırsa bu konuda ortak bir gelişmenin olmadığı görülebilir. Fransa'nın nüfus artış oranı 19. Yüzyıl boyunca diğer Avrupa ülkelerinden oldukça düşük seviyede seyretmiştir. Buna rağmen iktisadi gelişmesi diğer Avrupa ülkeleriyle aynı düzeyde gerçekleşmiştir. Birleşmiş Milletler eksperlerinin 1951 yılında geliştirmekte olan ülkelerin kalkınma programlarında % 1'lik bir milli gelir artışı için 10 milyar dolarlık bir yatırım ve % 1 nüfus artışı öngörmelerine rağmen öngörülen yatırımların yarısı ve nüfus artışı ortalama % 2 düzeyinde gerçekleşmesine rağmen GSMH artış oranları ortalama % 2 civarında gerçekleşmiştir⁵.

İngiltere'nin sanayileşmesi aşamasında nüfus artışının teknolojik gelişmeyi olumlu yönde etkilediği ve iktisadi kalkınmayı kolaylaştırdığı bilinmektedir⁶. Türkiye'nin de en yüksek büyüme oranları nüfus artış hızının en yüksek olduğu 1950-1960 yıllarına rastlamaktadır. Dolayısıyla sadece nüfus artış hızı iktisadi gelişmede etkili olmamaktadır. Nüfus artış hızıyla birlikte diğer ekonomik ve sosyal gelişmeler de beraber incelenmelidir. Aynı zamanda düşük nüfus artış hızının da bazı durumlarda ekonomik gelişmeyi engelleyici sonuçlar doğurduğu bilinmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde nüfusun giderek yaşlanması sosyal güvenlik harcamalarını çok yüksek oranda artırmaktadır.

Bir toplumun nüfusunun sürdürülebilirliğinin sağlanması için gerekli nüfus artış hızı % 2'nin üzerindedir⁷. Drucker'e göre önümüzdeki yüzyılın en önemli problemi gelişmiş ülkelerin nüfusunun bu oranın çok altında olması ve giderek yaşlanmasıdır. Bu sebeple 30 yıl içerisinde bu ülkeler emeklilik yaşını 79'a çıkarmak zorunda kalacaklardır⁸.

Nüfus artış hızının tasarruf oranları üzerindeki etkisini tespit etmek için yapılan ampirik çalışmalarda dolaysız bir ilişki tespit edilememiştir. Konuyla ilgili yapılan iki çalışma kaynak gösterilerek nüfus artışıyla tasarruf oranları arasında çok düşük bir ilişkinin olduğu ve bu ilişkinin mevcut şartlara göre değişiklik gösterdiği ifade edilmektedir⁹. Türkiye için yapılan bir çalışmada da benzer sonuçların elde edildiği söylenebilir. Kayseri için yapılan çalışmada hanehalkı büyüklükleriyle tasarruf oranları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır¹⁰. Zaten Dünya Bankası verilerine göre düşük gelirli ülkelerin iç tasarruf oranları orta ve yüksek gelirli ülkelere göre eşit veya daha yüksektir¹¹.

Beşeri sermaye yatırımlarının iktisadi gelişmeye olan katkısı bilginin üretim sürecindeki öneminin artmasına paralel olarak artmaktadır. Beşeri sermaye yatırımlarının getirileri özellikle gelişmekte olan ülkelerde fiziki sermaye yatırımlarının getirilerinden daha yüksek olarak tespit edilmiştir. Örneğin Brezilya'nın 1970-1980 yılları arasındaki büyümesinin kaynaklarının tespit edildiği bir çalışmada teknolojik gelişme ve beşeri sermayenin fiziki

sermaye ve emeğe göre çok daha yüksek katkısı olduğu bulunmuştur. Gerçekleşen büyümenin kaynakları yüzdeler paylar olarak şöyledir: Fiziki sermaye % 19, emek % 1.8, beşeri sermaye % 24 ve teknolojik gelişme % 40¹².

Bir çok ülkeyi kapsayan diğer bir çalışmada benzer sonuçlara ulaşılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde beşeri sermaye yatırımlarının getirileri fiziki sermaye yatırımlarına göre daha yüksek olmakla birlikte beşeri sermaye yatırımlarının getiri oranları gelişmiş ülkelerin getiri oranlarından daha yüksek çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki fiziki ve beşeri sermaye yatırımlarının getiri oranları 1960'lar için sırasıyla % 20 ve % 15 olarak bulunurken gelişmiş ülkelerde bu oranlar % 10 ve % 8 olarak tespit edilmiştir. Gelişmekte ve gelişmiş ülkeler için fiziki ve beşeri sermaye yatırımlarının getirileri 1970'lerde ise sırasıyla şöyle tespit edilmiştir: %13, % 15 - % 11, % 9¹³. Bu sonuçlara göre gelişmişlik düzeyi yükseldikçe beşeri sermaye yatırımlarının getirilerinde düşme görülmektedir.

Sonuç

İktisadi gelişmenin en önemli faktörü insandır. Nüfusun sahip olduğu bilgi ve beceri düzeyi bireyin ve toplumun sahip olduğu en önemli servettir. Gelişmiş bir toplumla geri kalmış bir toplum arasındaki temel fark ülkelerin sahip oldukları insan varlıklarının nitelikleri arasındaki farktır.

Gelişmekte olan ülkelerin handikapı sermaye yetersizliğinden ziyade kaynakları optimum kullanacak yetişmiş insan gücü yetersizliğidir. Nüfusu genç ve dinamik bir ülkenin önündeki engelleri aşması nüfusu artmayan, yaşlı ve statik bir yapıya sahip olan ülkelere göre çok daha kolay olacaktır.

Nüfustaki değişiklikler biyolojik ve sosyo-kültürel bir olgudur ve doğal bir seyir izlemektedir. Buna yapılacak müdahaleler sonradan telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğurmaktadır. Her ülkenin içinde bulunduğu şartlara göre nüfus artış hızı dengelenmektedir. Düşük nüfus artış hızı işgücü yetersizliği ve yaşlı nüfus problemleri ortaya çıkardığı gibi hızlı nüfus artışı da gerekli imkanların sağlanamaması nedeniyle insanların en temel ihtiyaçlardan mahrum bir yaşama katlanmasına sebep olmaktadır.

Nüfus artış hızının düşürülerek iktisadi kalkınmayı artırma fikri teorik ve ampirik dayanaklardan yoksundur. Nüfus artış hızı iktisadi kalkınmanın bir sebebi değil sonucudur. Türkiye için yapılan ve 1923-1990 dönemini kapsayan bir çalışmada mevcut nüfus artış oranının nüfus politikaları ile etkilenemeyeceği, ancak ekonomik gelişme vasıtasıyla etkilenebileceği sonucuna varılmıştır¹⁴. Dolayısıyla iktisadi gelişme seviyesine paralel olarak nüfus artış hızında düşme görülmektedir.

Nüfus artışının ortaya çıkardığı öne sürülen problemlerin bir çoğu kötü devlet yönetimi, iç çekişmeler ve uygun kurumsal düzenlemelerin olmayışı veya uygulamayışından kaynaklanmaktadır. Çevre kirliliği ve yenilenemeyen kaynakların yok olması gibi problemlere ise zaten nüfus artış hızı düşük ülkeler sebep olmaktadır. Nüfus artış hızının düşürülmesi bu problemleri ortadan kaldırmayacaktır. Nüfus ile ilgili en temel problem mevcut dünya kaynaklarının kullanılması konusunda ortaya çıkan çarpık dağılımdan kaynaklanmaktadır.

Faydalanılan Kaynaklar:

Baran, Tuncer, Ekonomik Gelişme ve Nüfus, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1976, Ankara.

Cerit, Sevil, “Bir Ülkenin Gelecekteki Nüfusunun Sabit Kalması İçin Kadın Başına Gerekli Ortalama Canlı Doğum Sayısı Üzerine Hipotetik Bir Çalışma,” Nüfusbilim Dergisi, Cilt:5, 1983.

Drucker, Peter F., “Efsane Guru’dan Değişimin Analizi,” Capital-Aylık Ekonomi Dergisi, Kasım 1998.

Gundach, Erich, “Human Capital and Economic Development: A Macroeconomic Assesment,” Kiel Institue of World Economics Working Paper, No:778, 1996.

Johnson, D. Gale, “Can There Be Too Much Human Capital? Is There a World Population Problems?,” Sisay Asefa-Wei Chiao Huang (Ed.), Human Capital and Economic Development, Upjohn Institute for Employment Research, Michigan, 1994.

Kasliwal, Pari, Development Economics, S. Western Collage PUBLISHING, Ohio, 1995.

Psacharopoulos, George, “Returns to Education: A Further International Update and Implications,” Mark Blaug (Ed.) The Economic Value of Education, Edward Elgar Publications, Cambridge, 1992.

Tanyeri, İbrahim, “İktisadi Kalkınma ve Nüfus:İngiltere ve Türkiye,” Hacettepe Üniversitesi İdari Bilimler Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, 1979.

Singer, H. W., “İktisadi Gelişmenin Mekanizması,” Çeviren: Levent Çakmur, İktisadi Büyüme ve Gelişme -Seçme Yazılar-, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1966.

Şanlı, Cemal, Az Gelişmiş Ülkelerde Nüfus Artışının Ekonomik Sonuçları Üzerine Bir Deneme,” Basılmamış Çalışma, İstanbul, 1988.

Uzay, Nisfet, “Demografik Değişkenlerin Hanehalkı Tasarruf Davranışı Üzerindeki Etkileri: Kayseri Örneği,” Çukurova Üniversitesi İ.İ.B. Fakültesi Dergisi, Cilt:7, Sayı:1, 1997.

Yamak, Rahmi- Bayram Güngör, “Türkiye’de Nüfus ve Ekonomik Büyüme İlişkisi-Vektör Otoregrasyon Analizi,” II. Ulusal Nüfusbilim Konferansı Tebliği, (Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Bilimleri Enstitüsü) Ankara, 1997.

Yumuşak, İbrahim Güran, “Beşeri Sermaye Teorisi ve Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü,” Basılmamış Doktora Tezi, İ.Ü. S.B.E., İstanbul, 2000.

¹ Neoklasik modellerin varsayımları şunlardır; ölçeğe göre sabit getirinin olması, sermayenin marjinal verimliliğinin azalması, teknolojinin dışsal olması ve bağımsız bir yatırım fonksiyonunun bulunmamasıdır. Gundach, Erich, “Human Capital and Economic Development: A Macroeconomic Assesment,” Kiel Institue of World Economics Working Paper, No:778, 1996, s.1-2.

² Baran, Tuncer, Ekonomik Gelişme ve Nüfus, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1976, Ankara, s.55-67

³ Singer, H. W., “İktisadi Gelişmenin Mekanizması,” Çeviren: Levent Çakmur, İktisadi Büyüme ve Gelişme -Seçme Yazılar-, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1966, s.128.

⁴ Yumuşak, İbrahim Güran, “Beşeri Sermaye Teorisi ve Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü,” Basılmamış Doktora Tezi, İ.Ü. S.B.E., İstanbul, 2000., s.222-225.

⁵ Şanlı, Cemal, Az Gelişmiş Ülkelerde Nüfus Artışının Ekonomik Sonuçları Üzerine Bir Deneme,” Basılmamış Çalışma, İstanbul, 1988, s.64.

⁶ Tanyeri, İbrahim, “İktisadi Kalkınma ve Nüfus:İngiltere ve Türkiye,” Hacettepe Üniversitesi İdari Bilimler Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, 1979, s.39.

⁷ Cerit, Sevil, “Bir Ülkenin Gelecekteki Nüfusunun Sabit Kalması İçin Kadın Başına Gerekli Ortalama Canlı Doğum Sayısı Üzerine Hipotetik Bir Çalışma,” Nüfusbilim Dergisi, Cilt:5, 1983, s.56.

⁸ Drucker, Peter F., “Efsane Guru’dan Değişimin Analizi,” Capital-Aylık Ekonomi Dergisi, Kasım1998, s.178.

⁹ Johnson, D. Gale, “Can There Be Too Much Human Capital? Is There a World Population Problems?,” Sisay Asefa-Wei Chiao Huang (Ed.), Human Capital and Economic Development, Upjohn Institute for Employment Research, Michigan, 1994, s.53.

¹⁰ Uzay, Nisfet, “Demografik Değişkenlerin Hanehalkı Tasarruf Davranışı Üzerindeki Etkileri: Kayseri Örneği,” Çukurova Üniversitesi İ.İ.B. Fakültesi Dergisi, Cilt:7, Sayı:1, 1997, s.189.

¹¹ Johnson, s.40.

¹² Kasliwal, Pari, Development Economics, S. Western Collage Publishing, Ohio, 1995, s.154.

¹³ Psacharopoulos, George, "Returns to Education: A Further International Update and Implications," Mark Blaug (Ed.) *The Economic Value of Education*, Edward Elgar Publications, Cambridge, 1992, s.110.

¹⁴ Yamak, Rahmi- Bayram Güngör, "Türkiye'de Nüfus ve Ekonomik Büyüme İlişkisi-Vektör Otoregrasyon Analizi," II. Ulusal Nüfusbilim Konferansı Tebliği, (Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Bilimleri Enstitüsü) Ankara, 1997, s.8.